

УДК: 330. 567.2

ДОХОДИ ДОМАШНІХ ГОСПОДАРСТВ УКРАЇНИ ЯК ПОТЕНЦІЙНЕ ДЖЕРЕЛО ВНУТРІШНІХ ДЕРЖАВНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ

Лисяк Л.В., д.е.н., професор

Дніпропетровська державна фінансова академія

Досліджено обсяги, динаміку та структуру грошових доходів домашніх господарств України та фінансовий механізм залучення і використання їх як потенційного джерела внутрішніх державних запозичень.

Investigational volumes, dynamics and structure of money earnings of population of Ukraine and financial mechanism of bringing in and use of them, as a potential source of the internal state borrowings.

Постановка проблеми. Розбудова економіки та проведення заходів з метою подолання наслідків фінансово-економічної кризи та виходу на траєкторію сталого розвитку потребує значних фінансових ресурсів. Пошук джерел розвитку національної економіки вимагає виявлення і реалізації внутрішніх резервів та задіяння ефективних фінансових механізмів. У проблемі фінансового забезпечення стабільного функціонування державного та місцевих бюджетів вагомим роль відіграють внутрішні запозичення. Держава для фінансування різних програм може мобілізувати кошти завдяки державному кредиту як формі позикових відносин.

Заощадження населення можуть стати вагомим джерелом внутрішніх державних запозичень. У часи стабільного розвитку економік різних країн домашні господарства представляли 20-30% усіх заощаджень. Водночас і в періоди спаду економіки заощадження ставали фактором стримування інфляції. З огляду на світовий досвід, вони впливають на темпи економічного зростання, коли досягають не менш як 12-14 % валового національного продукту.

Проблема мобілізації внутрішніх запозичень держави є актуальною впродовж останнього десятиліття, адже ціни на зовнішні запозичення стало підвищуються.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми споживання і заощадження в умовах нестабільної економіки потребують особливої уваги. Аналіз показує, що цій темі присвячені наукові праці В. Базилевича, В. Геєця, М. Савлука, А. Чухна, В. Іноземцева, С. Панчишина та ін. Дослідження українських вчених свідчать, що між динамікою доходів і споживання в Україні спостерігається пряма залежність, а між динамікою доходів і заощаджень – обернена, тобто при збільшенні обсягу доходу зростає частка споживання і зменшується частка заощадження [1, с. 210]. Проте вчені недостатньо уваги приділяють дослідженню сучасних тенденцій та інструментів залучення грошових доходів домогосподарств як джерела внутрішніх державних запозичень та вагової складової інвестиційних ресурсів у державі.

Постановка завдання. Метою даної статті є визначення обсягів, динаміки та структури грошових доходів населення України та можливості їх використання як потенційного джерела внутрішніх державних запозичень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як відомо, стан економіки суттєво впливає на такі показники, як доходи, споживання та заощадження

(інвестиції). Водночас вони є важливими потенційними факторами економічного розвитку. Запозичення, як метод мобілізації фінансових ресурсів, є загально визнаним інструментом регулювання економіки та фінансових відносин в державі.

У цілому доходи населення України із року в рік зростають (табл.1).

Таблиця 1

Динаміка ВВП та сукупних витрат домогосподарств в Україні

Роки	Індекси фізичного обсягу ВВП, % до попереднього періоду	Сукупні витрати у середньому за місяць на одне домогосподарство	Споживчі сукупні витрати в сукупних витратах, %	Неспоживчі сукупні витрати в сукупних витратах	Сукупні ресурси в середньому за місяць на одне домогосподарство, грн.
2000	105,9	541,3	93,3	6,7	422,9
2001	109,2	607,0	93,7	6,3	520,8
2002	105,2	658,3	92,8	7,2	608,1
2003	109,6	736,8	93,3	6,7	708,6
2004	112,1	903,5	92,6	7,4	911,8
2005	102,7	1229,4	91,1	8,9	1321,4
2006	107,3	1442,8	90,5	9,5	1611,7
2007	107,9	1772,0	90,0	10,0	2012,1
2008	102,1	2590,4	86,2	13,8	2892,8
2009	85,2	2754,1	87,8	12,2	3015,3
2010	103,8*	3072,7	90,0	10,0	3469,1

*попередні дані

Джерело [4]

Дані таблиці 1 свідчать, що основну частку доходу домогосподарства України витрачають на споживчі сукупні витрати. Починаючи з 2004 р., спостерігалось перевищення рівня доходів домогосподарств над рівнем їх сукупних витрат. За період економічного зростання в Україні (2000 – 2008 рр.) кінцеві споживчі витрати домогосподарств зросли майже у 6 разів. Із зростанням ВВП у структурі сукупних витрат збільшується вага неспоживчих витрат, причому значну частину їх становлять заощадження. Частка витрат домашніх господарств на заощадження останніми роками коливається у межах 8-9,5 % загальної величини витрат і заощаджень, причому витрати на придбання нефінансових активів не перевищують 2 % усіх витрат і заощаджень домогосподарств, а на приріст фінансових активів – до 7,5 %. Серед витрат, спрямованих на приріст фінансових активів, найбільшу частку займають витрати на приріст грошових вкладів та заощаджень у цінних паперах – у межах 7 -16 % до 2007 р., і різке зниження цієї частки в 2008 р. та від’ємне – у 2009 р.[4]. Починаючи з 2010 р., спостерігається висхідна динаміка приросту грошових вкладів та заощаджень домогосподарств. Підтвердженням останнього є зростання депозитів сектора домогосподарств станом на 01.09.2011 р. до 306,6 млрд. грн., які залишаються найбільшою складовою у структурі депозитних резервів банків в Україні (64,9%) [2].

За даними Державної служби статистики України, відбуваються зрушення у структурі сукупних витрат домогосподарств на користь неспоживчих витрат, що створює базу для формування заощаджень. Суттєві зміни в

джерелах доходів населення, у структурі яких все більшу частку стали займати доходи від підприємницької діяльності, від продажу особистого майна, доходи від капіталу сприяли розвитку неформального фінансового сектора в перерозподілі грошових доходів населення. Водночас диференціація населення України за рівнем доходів як окремих груп населення, так і в регіональному розрізі із року в рік поглиблюється.

Запозичення як метод мобілізації фінансових ресурсів є загальноновизнаним інструментом регулювання економіки та фінансових відносин у державі, метод тимчасового залучення державою додаткових коштів для покриття своїх витрат.

Відповідно до характеру фінансових операцій, державні запозичення здійснюються у формі державних позик і прямих кредитів. Також у сфері боргових операцій використовується механізм надання державних гарантій для отримання кредитів.

У міжнародній практиці застосовуються переважно дві форми державних запозичень: емісія державних цінних паперів та кредити. Для економічно розвинутих країн характерною формою державних запозичень є емісія боргових цінних паперів. В основі цих запозичень лежить залучення до економіки тимчасово вільних фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб шляхом емісії і продажу державних цінних паперів. Виступаючи на фінансовому ринку в якості позичальника, держава збільшує попит на позикові засоби і тим самим збільшує ціни на кредити.

Державний борг в усіх державах, в тому числі і в Україні, є основним джерелом фінансування дефіциту бюджету як державного, так і місцевих бюджетів. Окрім того, державні позики можуть розміщуватися і з метою фінансування цільових проектів на рівні держави, або на рівні регіонів. Поряд з цим, фінансування дефіциту бюджету залишається основною метою залучення державою позик.

В умовах обмеженості коштів в економіці збільшення позикового відсотка сприятиме відтоку коштів з інвестиційної сфери до нагромадження у вигляді державних цінних паперів як надійного джерела вкладень. Як правило, під час економічного спаду держава намагається збільшити обсяги запозичень, тим самим перешкоджаючи різкому падінню сукупного попиту, стабілізуючи економіку.

На жаль, в Україні державні запозичення суттєво не впливають на економічне зростання. Витрати, пов'язані з обслуговуванням і погашенням ОВДП перевищують розмір запозичень. З 2008 р. відбувалося різке нарощування обсягів випуску ОВДП. Темпи приросту у 2008-2009 рр. порівняно з попереднім періодом становили відповідно 6,5 та 3,2 рази. Механізм ринку державних цінних паперів використовується в Україні як для наповнення державного бюджету, так і для рекапіталізації окремих банківських установ у 2009 р. (для цього випущено ОВДП на суму 23,3 млрд. грн.). Слід відмітити високу дохідність ОВДП, що випущені для залучення коштів до бюджету, яка у 2009 р. перевищила 20 % річних [4].

Внутрішні цінні папери, особливо довгострокові, як інструмент мобілізації коштів домашніх господарств й інституційних інвесторів для фінансування бюджету держави, роблять структуру боргу менш ризиковою і водночас є більш стабільним джерелом фінансування потреб уряду, а за умови продуктивного їх використання сприятимуть залученню у господарський обіг додаткових інвестиційних ресурсів, отже, сприятимуть економічному зростанню. Недооцінка ролі внутрішніх державних позик має негативні наслідки для фінансової системи держави внаслідок деформації цінних орієнтирів для всіх учасників грошового ринку, зниження можливостей банківської системи до диверсифікації інвестиційних портфелів та ряд інших.

Ринок державних інструментів в Україні характеризується тією особливістю, що на ньому практично відсутні індивідуальні інвестори. Це негативне явище, адже без залучення заощаджень домогосподарств не варто розраховувати на зростання інвестиційного потенціалу цього сегмента фондового ринку.

Станом на початок 2011 р. Україна потрапила до списку 18 країн, яким загрожує дефолт [6]. У своїх оцінках експерти виходили з розміру зовнішнього боргу, а також фінансової і політичної стабільності в країні. Україна посідає 6 місце (після Португалії, Ірландії, Аргентини, Греції, Венесуели). Причини - великий розмір зовнішнього боргу і сповільнене зростання економіки. Експерти Світового банку оцінили валовий зовнішній борг України (разом державний і корпоративний борг) у 82% ВВП, тобто на кожного громадянина припадає біля 20 тис. грн. цього зовнішнього боргу.

Обсяг валового зовнішнього боргу України на кінець 2010 р. сягнув 117,3 млрд. дол. (85,7% від ВВП), збільшившись протягом звітного року на 13,9 млрд. дол. (на 13,5%) [5]. Динаміка зовнішнього боргу України у 2010 р. визначалася значними обсягами чистих зовнішніх запозичень уряду (7,1 млрд. дол.) та довгострокових запозичень реального сектора економіки (3,5 млрд. дол.); суттєвим накопиченням короткострокового боргу інших секторів за торговими кредитами і простроченою заборгованістю (4,5 млрд. дол.); скороченням довгострокових зобов'язань українських банків перед нерезидентами (2,5 млрд. дол.) [5].

Загалом розмір державного боргу України невисокий у порівнянні з розвинутими країнами, але темпи його зростання виглядають дійсно загрожуючими. Наприклад, до кризи відсоток державного боргу у ВВП складав менше 10%, а зараз – більше 40%. Якщо не знизити темпи зростання державного боргу, то це потенційно може привести до проблем в економіці країни, зокрема до падіння життєвого рівня; девальвації національної валюти; зростання на імпорتنі товари (у тому числі на пальне); інфляція; відставання зарплат і соціальних виплат від зростання цін тощо.

Що стосується абсолютного зростання державного боргу України за останні 5 років, то він характеризується цифрами, наведеними в таблиці 2.

Таблиця 2

**Державний (прямий) та гарантований державою борг України
за 2006-2010 рр., тис. дол. США**

Показники	31.12. 2006	31.12. 2007	31.12. 2008	31.12. 2009	31.12. 2010	31.01. 2011
Загальна сума державного та гарантованого боргу	15950201,46	17573216,18	24598751,53	39812663,97	54289336,46	54634961,01
Державний борг	13091838,86	14117678,86	16972681,74	28427840,53	40628911,14	40875601,76
Внутрішній борг	3288655,86	3526017,09	5800850,34	11405144,25	17792945,97	17761902,92
Зовнішній борг	9803183,00	10591661,77	11171831,40	17022696,28	22835965,17	23113698,84
Гарантований державою борг	2858362,60	3455537,32	7626069,79	11384823,44	13660425,32	13759359,25
Внутрішній борг	191,34	198211,14	259865,75	1761157,49	1736783,79	1740270,94
Зовнішній борг	2858171,26	3257326,18	7366204,04	9623665,95	11923641,53	12019088,31

Джерело: За даними Міністерства фінансів України

Державний борг України в 2011 р. складе 42,4% ВВП. Такий прогноз у своєму звіті оприлюднив Міжнародний валютний фонд. У кінці 2010 р. державний борг був зафіксований на рівні з 41,7% ВВП, у 2009 р. - 35,3% ВВП [4]. Наступного року, як прогнозують міжнародні економісти, обсяг державного боргу буде тільки зростати. За розрахунками економістів фонду, в 2012 р. він може досягти 43,7% ВВП. При цьому в наступні роки очікується його скорочення. Так в 2013 р. боргові зобов'язання України зменшаться до 41,8% ВВП, в 2014 р. - до 39,4%, в 2015 р. - 34,6% [4].

На сьогодні Україна на міжнародній арені не вважається добросовісним позичальником, завдяки чому ставки для України зберігаються на рівні 8-9%, в той час, як для країн ЄС вони не перевищують 3-4%.

У контексті аналізованої проблеми зауважимо, що в загальній структурі державного та гарантованого боргу України в розрізі валют погашення на українську гривню припадає 35,%. (табл. 3). Такий стан речей може значно збільшити навантаження на державний бюджет України у разі девальвації національної валюти. Також важливе значення для виплати зовнішнього боргу має обсяг валютної виручки, що надходить в Україну.

Таблиця 3

**Державний та гарантований державою борг України
станом на 31.01.2011 (в розрізі валют погашення), тис. грош. од.**

Показники	Дол. США	Грн.	%
Загальна сума державного та гарантованого боргу	54634961,02	433801590,52	100,00
Долар США	16359025,85	129890665,26	29,94
ЄВРО	2125605,31	16877306,14	3,89
СПЗ	16493177,67	130955830,70	30,19
Українська гривня	19502173,86	154847260,47	35,70
Японська єна	154978,33	1230527,95	0,28

Важливою перешкодою налагодженню належної стратегічної ефективності боргової політики в Україні є відсутність цілісної системи законодавчого забезпечення регулювання витрат з обслуговування і погашення державного боргу. Виникають суперечності між положеннями окремих нормативних актів з питань погашення і обслуговування державного боргу. Базовим нормативним актом, що здійснює регулювання даної сфери, є Бюджетний кодекс України, в якому зафіксовано загальні принципи боргової політики, в тому числі - обов'язковість зменшення державного боргу, якщо його обсяг зросте до 60 % ВВП.

Бюджетна політика у сфері державного боргу повинна ґрунтуватися на основі підходу до державного боргу як до державного кредиту. У зв'язку з цим виникає два взаємопов'язані питання: боргової залежності країни і ефективного використання державного кредиту. Стратегічним питанням є розробка оптимальних форм державних запозичень та їхній перерозподіл за визначеними напрямками з метою найбільш ефективного використання.

Підґрунтям для економічного зростання в Україні є збільшення непродуктивних витрат домогосподарств, отже зростання основи заощаджень, як джерела фінансових ресурсів для розвитку. Застосовуючи різні способи залучення фінансових ресурсів, держава прагне сприяти структурному оновленню економіки. Водночас це послідовний процес, що включає розробку та реалізацію довгострокової стратегії розвитку, що є перспективою подальших розвідок.

Висновки. Таким чином, в Україні грошові доходи домогосподарств - вагоме, проте не у повній мірі реалізоване джерело внутрішніх державних запозичень. Обсяг і пропорція заощаджень домогосподарств залежить від багатьох чинників – економічних, соціальних, психологічних тощо. Найвпливовішими, на наш погляд, є: величина доходу, який залишається у розпорядженні членів домашнього господарства після сплати всіх податків та інших обов'язкових платежів; очікування домогосподарств щодо динаміки цін та змін у поточному доході; ступінь задоволення матеріальними благами; рівень освіти і знань у суспільстві; розвиток системи соціального забезпечення та інститутів фінансового посередництва; рівень безробіття у країні; рівень цін і купівельна спроможність населення. Підґрунтям для економічного зростання в Україні є збільшення непродуктивних витрат домогосподарств, отже, зростання основи заощаджень як джерела фінансових ресурсів для розвитку. Застосовуючи різні способи залучення фінансових ресурсів, держава прагне сприяти структурному оновленню економіки та сталому розвитку. Водночас це послідовний процес, який потребує формування і реалізації послідовної політики щодо залучення заощаджень домашніх господарств державою, та включає розробку й реалізацію довгострокової стратегії розвитку ринку державних цінних паперів, що є перспективою подальших розвідок.

Література:

1. Депозити сектора домашніх господарств // Бюлетень Національного банку України. – 2011. – №10. - С.23.
2. Смирнов О.Ю. Заощадження населення України в контексті сучасних теорій економічного зростання / О.Ю.Смирнов // Економічні науки: наук.праці. – Т.64. –2008. - Вип.51. – С.33-39.

3. Фомішина В.М. Обсяги та структура споживання домогосподарств в умовах трансформації економіки України / В.М.Фомішина // Держава та регіони. – 2010. - №2. – С.209-213.

4. Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

5. Валовий зовнішній борг України в 2010 р. збільшився до 117 млрд. дол. [Електронний ресурс] / РБК-Україна інформаційна агенція. – Режим доступу: <http://rbk.ua>

6. Україна на шостому місці в списку країн, яким загрожує дефолт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.news.finance.ua>.

УДК: 338.43:336

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

*Вишневська О.М. д.е.н., доцент, Стефурак В.А., магістрант
Миколаївський державний аграрний університет*

У статті розглядаєть поняття дохід як економічної категорії та розроблюються пропозиції щодо удосконалення порядку обчислення і розподілу доходів, та визначаються основні шляхи підвищення доходності сільськогосподарських підприємств.

In the article examine a concept profit as an economic category and suggestions are developed in relation to the improvement of order of calculation and allocation of profits, and the basic ways of increase of profitableness of agricultural enterprises are determined.

Постановка проблеми. Значний вплив на формування доходів сільськогосподарських підприємств має державна політика у сферах ціноутворення, оподаткування і кредитування. Протягом тривалого активного стимулятора проведення аграрних реформ з метою забезпечення темпів соціально – економічного розвитку села і сільських територій. Сільське господарство є базовою галуззю національної економіки, рівень його розвитку визначає у значній мірі стан і перспективи розвитку інших галузей. За цих обставин створення передумов для ефективної роботи аграріїв, забезпечення прибуткового ведення сільськогосподарського виробництва є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Проблема формування доходів сільськогосподарських підприємств, дослідженню ролі держави щодо забезпечення ефективної, прибуткової роботи товаровиробників, пошуку й обґрунтуванню напрямів підвищення економічної ефективності їх господарювання присвячені праці вітчизняних і зарубіжних учених: В. Я. Амбросова, В. Г. Андрійчука, І. О. Бланка, В. П. Вишневського, Г. І. Войчука, М. Я. Дем'яненка, В. А. Козубенка, В. Н. Косинського, Є. Лобанової, І. І. Лукінова, П. М. Макаренка, В. П. Мартянова, Д. С. Молякова, С. О. Нікітіна, Б. Й. Пасхавера, В. Я. Плаксієнка, П. Т. Саблука, В. А. Свободіна, М. Ф. Соловйова, В. Й. Шияна, О. М. Шпичака та багатьох інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є уточнення економічної суті категорії доходів, у вивченні особливостей їх формування, в розробці пропозицій з удосконалення порядку обчислення і розподілу доходів, у визначенні основних напрямів підвищення доходності сільськогосподарських підприємств.